

مرکز وکلای قوه قضائیه خراسان رضوی

وابسته به مرکز وکلای قوه قضائیه خراسان رضوی

فصلنامه علمی تخصصی حقوق وکیل دعاوی

وابسته به مرکز وکلای قوه قضائیه خراسان رضوی

دوره ۱، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۴، صص: ۹۵-۱۱۲

جنبه های ماهوی سیاست جنایی تقنینی در قبال کودک آزاری جنسی

نویسندگان:

لیلا اسماعیل زاده

URL: <https://www.vakildaavirazavi.ir/>

DOI: <https://doi.org/10.22034/vd.2026.2082835.1007>

COPYRIGHTS

© 2026 by the authors. Licensee Khorasan Razavi Center of Attorneys – Judiciary. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

فصلنامه علمی تخصصی حقوق وکیل دعاوی

Journal of Vakil Daavi

دوره یک، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۴، صص: ۹۵-۱۱۲

Vol 1, No 3, 2026, P: 95-112

جنبه های ماهوی سیاست جنایی تقنینی در قبال کودک آزاری جنسی

لیلا اسماعیل زاده

Email: asmalyla25@gmail.com

کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، ایران

چکیده

کودکان به دلیل ویژگی های جسمی که دارند نسبت به سایر افراد جامعه آسیب پذیرتر بوده و نیاز به حمایت و مراقبت ویژه ای دارند، در روند رشد کودکان ممکن است آسیب های فراوانی گریبان گیر کودکان شود، آسیب های جنسی و جسمی بدترین حالت کودک آزاری محسوب می شوند. هدف پژوهش حاضر این است که راه کارهایی را در جهت کنترل و مدیریت پدیده کودک آزاری ارائه دهد. پیشگیری کیفری نیز اتخاذ تدابیر پیشگیری بعد از بزه دیده واقع شدن کودک را شامل می شود. در این نوع پیشگیری به حقوق کودکانی که مورد آزار و اذیت جنسی قرار گرفته اند در تقابل با نظام عدالت کیفری توجه می شود. در نظر گرفتن ضمانت اجراهای موثر و کارآمد یکی از راه های اساسی در جهت پیشگیری کیفری می باشد. با توجه به موضوع مورد بحث در نهایت این نتیجه حاصل می شود اقدامات غیرکیفری نیز در کنار ساز و کارهای تقنینی از اهمیت ویژه ای برخوردار هستند. صرف تدوین مقررات و پیش بینی ضمانت اجراهای کیفری به تنهایی نمی تواند در مقابله با این پدیده کارآمد باشد، لازم است که تمامی مراجع مرتبط در این زمینه با یکدیگر همکاری داشته باشند. با توجه به قوانین و آیین نامه هایی که قانونگذار برای پیشگیری از آسیب های اجتماعی کودک آزاری تدوین نموده است می توان گفت که نظام حقوقی ایران در مقابله با بحث کودک آزاری جنسی رویکردی حمایتی و پیشگیرانه دارد.

واژگان کلیدی: پیشگیری کنشی، پیشگیری واکنشی، سیاست جنایی، کودک آزاری جنسی

کودک‌آزاری جنسی موجب وارد آوردن صدمات روحی و جسمی به کودکان زیر هیجده سال می‌شود. این نوع از کودک‌آزاری از مهمترین مسائل روانی و اجتماعی جامعه است، گزارش‌های تکان‌دهنده‌ای که بعضاً از رسانه‌ها در ارتباط با این مسئله منتشر می‌شود موجب شده است سازمان‌های متولی در ارتباط با راه‌های درمان و پیشگیری از این پدیده دقت بیشتری بنمایند. کودک‌آزاری جنسی در مراحل رشد طبیعی و سلامت کودک اختلال ایجاد می‌کند. کودک‌آزاری انواع مختلفی دارد و به شیوه‌های متفاوتی مانند اذیت و آزار کودکان به وسیله پدر و مادر، ناپدری و نامادری، خواهر و مادر ناتنی، تجاوزهای جنسی به کودک، به کار واداشتن و استثمار کودک و تبعیض جنسی قائل شدن میان فرزندان تجلی می‌یابد.

برنامه‌های مرتبط با پیشگیری باید با توجه به مسائل حقوق بشری و آزادی‌های فردی اعمال شود. هرچند ضمانت اجرای کیفری می‌تواند در این حوزه مؤثر باشد منتها بهترین راه مقابله با کودک‌آزاری جنسی پیشگیری از آن است. مسئله اساسی در پژوهش حاضر شناخت جنبه‌های ماهوی سیاست جنایی تقنینی در کودک‌آزاری جنسی است.

مفهوم کودک‌آزاری جنسی

به‌طورکلی می‌توان گفت کودک‌آزاری عبارت است از آسیب روانی یا جسمی، سوءاستفاده جنسی، اهمال در درمان یا درمان ناقص یک کودک زیر ۱۸ سال توسط افراد ثالث یا فردی که مسئول رفاه کودک است.^۱ تماس یا تعامل بین کودک و فرد بزرگسال، هنگامی‌که از کودک برای تحریک جنسی شخص مرتکب یا فرد دیگری استفاده شود کودک‌آزاری جنسی می‌گویند. یکی دیگر از انواع کودک‌آزاری، کودک‌آزاری جنسی است که بسیاری از مصادیق آن در قانون مجازات اسلامی ذکر شده است؛ مانند لواط ماده ۱۱۲ و ۱۱۳، زنا تبصره ۸۳، تقبیل ماده ۱۲۴، قوادی ماده ۱۳۵، سوءاستفاده جنسی، نظیر تهیه تصویر مستهجن از کودکان ماده ۶۴۹، در ضمن برخی از جرائم دیگر از قبیل هرزه‌گری کودکان، تشویق کودکان به هرزگری و فحشا و جرائمی از این قبیل نیز به‌زودی تحت عنوان جرائم رایانه‌ای در مواد ۱۳ و ۱۴ جرم شناخته خواهد شد.^۲ سوءاستفاده جنسی، تماس کودک و فرد بالغی است که کودک را به‌منظور تحریک جنسی مورد آزار جنسی معمولاً توسط افراد خانواده و نزدیکان و آشنا و غریبه صورت می‌پذیرد. مطالعات نشان داده که در اغلب موارد کودک‌آزاری توسط والدین وی و ناپدری و نامادری صورت می‌گیرد و موارد کمتر توسط غریبه‌ها صورت می‌گیرد.^۳ از ویژگی‌های اصلی کودک‌آزاری جنسی این است که چه به‌صورت

۱. ذوالفقاری، علی‌رضا، کودک‌آزاری، مجله پیوند، ش. ۲۷۷، آبان ۱۳۸۱، ص ۳۸.

۲. طارمی، محمدحسین، طبقه‌بندی و آسیب‌شناسی جرائم رایانه‌ای، نشریه پگاه حوزه، ۱۳۹۰، ص ۲۳۳

۳. فردی پور، بهروز، آسیب‌شناسی اجتماعی، ۱۳۹۱، ص ۶۱

مداوم باشد یا فقط یک بار جرم محقق یافته است.^۱

به کارگیری، استفاده و واداشتن کودک به درگیر شدن با هرگونه رفتار روشن جنسی، تجاوز، تماس جنسی و هرگونه بهره برداری جنسی از کودکان برای کسب لذایذ و ارضای میل جنسی را کودک آزاری جنسی می گویند.

مبانی ممنوعیت کودک آزاری

حدود کودک آزاری از محروم ساختن کودک از غذا، لباس، سرپناه و محبت پدر و مادر تا مواردی که در آن کودکان از نظر جسمی توسط یک فرد بالغ مورد آزار و بدرفتاری قرار می گیرد که آشکارا به صدمه دیدن و غالباً مرگ آنان منجر می شود، گسترده است. قانون حمایت از کودک مصوب ۱۹۸۸ آزار بدنی را چنین تعریف می کند. آسیب دیدن و صدمه دیدگی کودک زیر ۱۸ سال توسط والدین یا سرپرست بلافصل وی که مسئول رفاه و آسایش اوست. به طوری که سلامت و ایمنی کودک طبق قوانین تدوین شده به وسیله وزارت بهداشت و خدمات انسانی به خطر افتاده است. به کارگیری، استفاده و واداشتن کودک به درگیر شدن با هرگونه رفتار روشن جنسی یا نمایش رفتارهای جنسی، تجاوز، تماس جنسی، فحشا و هرگونه بهره برداری جنسی از کودکان جهت ارضای میل جنسی و سوءاستفاده جنسی از کودکان ظالمانه ترین و اهانت آمیزترین تجربه انسانی است.

موضوع سوءاستفاده جنسی کودکان توسط بزرگسالان در طول تاریخ بشر همواره مطرح بوده است. در این بین ارزش ها و هنجارهای اجتماعی نقش تعیین کننده ای در پذیرش یا نپذیرفتن این پدیده داشته اند.^۲ تجاوز به خلوت کودک نیز سوءاستفاده جنسی که از جمله در نگاه کردن به کودک به هنگام تعویض لباس یا حمام است. در این شرایط درحالی که هیچ کدام از این رفتارها در تعریف رسمی سوءاستفاده جنسی قرار نمی گیرد، قربانیان اغلب احساس تجاوز می کنند و از بسیاری از نشانه های روان شناسی مشابه قربانیان زنا با محارم رنج می برند.

حفظ کرامت انسانی

کودکان از جمله افراد آسیب پذیر در اجتماع هستند که چنان چه حقوق آنان به درستی رعایت نشود خسارت های جبران ناپذیری بر شخصیت و کرامت انسانی آنان وارد می شود. اسلام به سلامت کودک بسیار اهمیت می دهد و بدین منظور تکالیفی را برای اطرافیان کودک مقرر کرده است. از آنجاکه خانواده اولین نهادی است که کودک وارد آن می شود، نقش مهمی در شکل گیری شخصیت کودک ایفا می کند. به عبارت دیگر از یک سو خانواده بهترین جایگاه

۱. شهدادی، نیلوفر، بررسی مسائل فقهی و حقوقی کودک آزاری، پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته الهیات و معارف اسلامی گرایش فقه و حقوق، موسسه آموزش عالی غیردولتی ادیب مازندران، شهریور ۱۳۹۶، ص ۳۲.
۲. آقاییگلویی، عباس، رسول زاده طباطبائی، سید کاظم، موسوی چلک، حسن، کودک آزاری، تهران، نشر آموز دانش، چاپ ۱۳۸۰، ص ۱۴

برای رشد و حمایت از کودک است. از سوی دیگر خود می‌تواند به محل نقض حقوق کودک و حتی از بین بردن فرصت‌های طلایی در زندگی آتی او تبدیل شود. لذا ضروری است به منظور حفظ کرامت انسانی کودک که در دین مقدس اسلامی بر آن تأکید فراوانی شده، از نهاد خانواده شروع نمود.^۱

جلوگیری از صدمات

مهم‌ترین سند بین‌المللی موجود در خصوص حقوق کودکان پیمان نامه حقوق کودک است که دولت جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۲ به موجب ماده واحده‌ای به آن ملحق شده است. در این پیمان نامه به افراد زیر ۱۸ سال کودک اطلاق گردیده و ماده ۱۹ پیمان نامه اشعار می‌دارد: کشورهای عضو برای حمایت از کودکان در برابر خشونت‌های جسمی و روانی و هرگونه آزار، بی‌توجهی و سهل‌انگاری باید اقدامات قانونی اجتماعی و آموزشی لازم را به عمل آورند و از سوی دیگر ماده ۳۷ این پیمان نامه به صراحت می‌گوید: هیچ کودکی نباید مورد شکنجه، رفتار ستمگرانه و بازداشت غیرقانونی قرار بگیرد و مجازات اعدام و حبس ابد در مورد خلافکاری‌های کودکان زیر ۱۸ سال ممنوع است و البته از جمله توصیه‌های کمیته‌ای بین‌المللی حقوق کودک به کشورهایی که پیمان نامه را پذیرفته‌اند تاسیس نهاد حمایت از حقوق کودک است.^۲

اذیت و آزار کودکان می‌تواند صدمه‌ای جدی به آن‌ها وارد کند و یا حتی باعث مرگ آن‌ها شود. آزارهای جسمی کودکان شامل مواردی چون سوزاندن، کتک زدن و شکستن استخوان‌هاست. آزارهای جنسی، لمس بدن کودکان به صورتی ناشایست را شامل می‌شود. غفلت و بی‌توجهی می‌تواند مواردی چون خودداری از غذا دادن به کودکان، پوشانیدن لباس، تهیه سرپناه و سایر نیازهای اساسی را شامل شود. نادیده انگاری عاطفی شامل مواردی چون خودداری از ابراز عشق و محبت، راحتی و توجه است. بی‌توجهی از لحاظ سلامت و بهداشت هنگامی روی می‌دهد که از مراقبت‌های پزشکی برای کودکان خودداری شود.^۳ کودک آزاری دارای گستره وسیع و ممکن است در هر فرهنگ و اجتماعی که دارای ارزش‌های اخلاقی خاص خود هستند، اتفاق بیفتد که این اتفاقات (کودک آزاری) دارای یکسری از ابعادی هستند که این ابعاد عبارتند از: رفتارهای کودک آزاری و چگونگی کودک آزاری است. رفتارهای کودک آزاری شامل رفتارهایی است که توسط افراد دیگر، به ویژه بزرگسالان، نسبت به کودکان انجام می‌گیرد و به نوعی به سلامت جسمی و روانی آنان آسیب می‌رساند. رفتارهایی که به صورت تصادفی انجام می‌شوند کودک آزاری به حساب نمی‌آیند، مانند این‌که کودکی به علت تصادف با اتومبیل دچار نقص جسمی شود.

۱. اسحاقی، حسین، سلوک علوی (راهبردهای امام علی در تربیت فرزندان)، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۰، ص ۲۵

۲. ابطحی، شراره، کودک آزاری در ایران، نگاهی به معاهدات بین‌المللی، مجله گزارش، ش. ۲۴۹، مرداد ۱۳۹۲، ص ۲۲.

۳. کاهانی، علیرضا، افزایش کودک آزاری و کار کودکان در ایران (کودک آزاری چیست)، سایت باشگاه اندیشه به نقل از روزنامه هموطن سلام، ۱۳۸۴، ص ۵۴.

چگونگی کودک آزاری یعنی این که صورت های مختلف از آزار و اذیت کودکان است که در بعضی مواقع به صورت جسمی و در بعضی دیگر به صورت روانی دیده می شود. همان طور که می دانیم در کودک آزاری جسمی به جسم کودک صدمه وارد می شود و در مقوله کودک آزاری روانی به روح و روان کودک صدمه وارد می گردد که همه این موارد دارای عللی هستند که این علل باعث ایجاد کودک آزاری می شوند؛ مانند ناآگاهی والدین، مشکلات اقتصادی، اعتیاد، مشکلات خانوادگی، مشکلات کودکان و مشکلات مدرسه که به طرق مختلف می توان آن ها را کاهش داد مانند این که کودکان را بیش تر و بهتر بشناسیم، زیرا شناخت کودکان و نیازهای آنان سبب می شود که رفتار بهتری با آن ها داشته باشیم و علت کودک آزاری را بهتر بشناسیم. از دیگران کمک بگیریم چون کمک گرفتن و مشورت کردن نشانه هوشیاری و آگاهی هر فرد است.^۱ با این وجود آرامش خود را حفظ کنیم، زیرا زندگی همیشه با مشکلات همراه است. سعی کنیم خشم خود را کنترل کنیم و برای مشکلات چاره جویی نماییم. بسیاری از کودک آزاری ها در شرایطی انجام می گیرد که والدین قادر به کنترل خشم خود نیستند. کنترل خشم آموختنی است و می توانیم با تمرین بر خشم خود غلبه کنیم و سرانجام زبان های کودک آزاری برای کودکان را بدانیم چون کودکی، دوران رشد و شکل گیری شخصیت است.

انواع کودک آزاری در این سال های حساس و مهم، به رشد و سلامت کودکان آسیب های جدی می رساند. کودکان آزر دیده در همه جنبه های رشد، مانند رشد جسمی، ذهنی، روانی و اجتماعی با مشکلات و نارسایی های فراوان روبه رو خواهند شد.^۲ بررسی های انجام شده نشان می دهد بسیاری از کودکانی که در دوران کودکی قربانی آزار و بد رفتاری بوده اند، در بزرگسالی خود به آزار کودکان پرداخته اند و این بزرگ ترین زیان کودک آزاری است که سبب تداوم آن می شود با این وصف، باید اهتمام لازم در پیشگیری و جلوگیری از صدمات برای کودکان به کار بست، زیرا پیشگیری همیشه بهتر، آسان تر و سریع تر از درمان است.^۳

تحقیقات در مورد آزار جنسی نسبت به کودکان و تعرضات جنسی نسبت به بزرگسالان نشان می دهد زنانی که دارای چنین تجربه ای نیستند، در معرض خطر بیشتری جهت تعرض جنسی قرار دارند، گرچه تحقیقات مربوط به سابقه بزه دیدگی ممکن است با ایراد مواجه باشد، اما این یافته ها در تحقیقات مربوط به بزه دیدگی مجدد در آینده نیز ثابت شده است.^۴

۱. همان، ص ۵۸

۲. بابایی، نعمت الله، بررسی و شیوع کودک آزاری در دو منطقه تهران، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دوم، شماره ۷، ۱۳۷۵، ص ۵۹.

۳. شهدادی، بررسی مسائل فقهی و حقوقی کودک آزاری، ص ۱۴.

۴. کاتالینام، آراتا، لیندمن، لیندا، ترجمه کارگری، نوروزی، ازدواج، کودک آزاری و بزه دیده دیدگی جنسی ثانویه، مجله حقوق اسلامی، ش ۱۵، زمستان ۱۳۸۶، ص ۱۷۳.

جنبه‌های ماهوی سیاست جنایی تقنینی در قبال پیشگیری از کودک‌آزاری جنسی

تعیین سیاست‌های پیشگیری کنشی یا کیفری از طریق قانون‌گذاری، مهم‌ترین گام در جهت نیل به هدف پیشگیری از بزه دیدگی است.^۱ در این مرحله مقنن با محوریت قرار دادن کودک، اقدام به قانون‌گذاری می‌کند و درج ضمانت اجراهای کیفری و سازوکارهای ویژه می‌تواند در پیشگیری و انصراف فرد از ارتکاب بزه مؤثر باشد. حقوق کیفری ماهوی می‌تواند با حمایت کیفری از طریق حمایت کیفری ماده (جرم انگاری و کیفر گذاری)، حمایت کیفری تشاد بلدی، حمایت کیفری افتراقی (جرم انگاری افتراقی) و حمایت کیفری دنباله‌دار (تبعی) از بزه دیدگی کودکان پیشگیری کند که در سه قالب جرم انگاری، کیفر گذاری و پیش‌بینی سازوکار جبران آثار ناشی از بزه دیدگی که سه ضلع حمایت و پیشگیری کیفری ماهوی از کودکان را تشکیل می‌دهند، مورد بررسی قرار می‌دهیم.

جرم انگاری حمایتی

جرم انگاری حمایتی - همان طوری که دیگران هم اعتقاد دارند - به دو صورت امکان پذیر است: نخست، جرم انگاری فعل یا ترک فعل‌هایی که با توجه به وضعیت خاص اشخاص آسیب‌پذیر علیه آنان ارتکاب می‌یابد. در قوانین و مقررات ایران می‌توان نمونه‌هایی از این جرم‌انگاری حمایتی را به‌طور پراکنده مشاهده نمود. به‌عنوان مثال، مواد ۶۱۹، ۶۴۶، ۷۱۳ از ق م ت و ب ۱۳۷۵ و قانون حمایت از کودکان و نوجوانان ۱۳۸۱. دیگری، جرم‌انگاری عدم گزارش و اعلام جرائم علیه اشخاص آسیب‌پذیر است. در حقوق ایران، برای اولین بار در سال ۱۳۸۱ در ماده ۶ قانون «حمایت از کودکان و نوجوانان» به‌طور خاص رفتاری تحت عنوان «عدم گزارش موارد کودک‌آزاری» جرم دانسته شده است. یکی از رویکردهای علم جرم‌شناسی و از زیرمجموعه‌های آن بزه دیده‌شناسی حمایتی است که کم‌کم در علوم جنایی جایگاه و استقلال خود را به دست آورده است. با توجه به اینکه منطبق با فرآیند جهانی شدن این رویکرد مطالعاتی جنبه بین‌المللی شدن آن سرعت گرفته است. این کار در عرصه سیاست‌گذاری‌های بین‌المللی به مرکز توجه و یکی از نگرانی‌های اساسی سیاست جنایی مبدل شده است. هدف بزه دیده‌شناسی حمایتی آن است که از آن گروه بزه دیدگانی حمایت کند که نه‌تنها در به وجود آوردن جرم نقشی نداشته‌اند بلکه دچار لطمات و آسیب‌های بعضاً غیرقابل جبرانی شده‌اند. اگرچه در موارد زیادی قوانین جزایی ایران به حقوق بزه‌دیدگان توجه داشته اما این قوانین در رابطه با حمایت از بزه دیدگان خاص با چالش‌ها و خلأهای بسیاری مواجه بوده و مقنن با وضع قوانینی پراکنده محققین حقوق جزایی را در فهم سیاست جنایی ایران در رابطه با بزه دیدگان خاص سرگردان نموده است.^۲

۱. آخوندی، حمید، سیاست جنایی سازمان ملل متحد در زمینه حقوق بزه دیدگان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، ۱۳۷۵، ص ۹۱.
۲. آقار، شهرام و خسروشاهی، قدرت اله، تأثیر آموزه‌های بزه دیده‌شناسی حمایتی بر تحولات آیین دادرسی کیفری با نگرشی بر اسناد

جرم انگاری در خصوص کودکان به جهت آسیب پذیری و پذیرش جامعه در راستای حمایت از کودک امری ضروری بوده و سیاست های حمایتی افتراقی در حقوق کیفری ویژه کودکان را متبلور می سازد. جرم انگاری حمایتی به سه حالت می تواند متصور باشد: الف- حمایت کیفری ساده و ب حمایت کیفری ویژه افتراقی و جرم انگاری عدم گزارش جرائم علیه کودکان که جهت کشف این جرائم، از اهمیت ویژه ای برخوردار است. صرف جرم انگاشتن یک رفتار که کودک را بزه دیده می سازد برای افراد جامعه که بزه کاران جامعه می باشند موجب جلوگیری آن ها از آن رفتار می شود.

حمایت کیفری عام

قوانین کیفری یک سازوکار برای پیشگیری از بزه کاری و بزه دیدگی به شمار می روند. البته لازم به ذکر است که این حمایت کیفری به تنهایی برای پیشگیری از بزه دیدگی کافی نیست و در کنار آن باید ضمانت اجرایی اجتماعی نیز در نظر گرفته شود که متأسفانه از دید قانونگذار ما مغفول مانده است.^۱ در این نوع حمایت قانونگذار تحت یک ماده عام، رفتار خاص افراد کل جامعه را جرم انگاری می کند و تفاوتی میان اینکه بزه دیده کودک یا بزرگسال باشد، قائل نیست. مثلاً قتل که از نظر قانون مجازات اسلامی تفاوتی بین اینکه مقتول کودک باشد یا بزرگسال قائل نیست.

حمایت کیفری افتراقی

در حقوق کیفری ایران، قانونگذار از دوره اقدام به حمایت جزایی شکلی و افتراقی از بزه دیدگان نموده است در طریق نخست حمایت حقوقی و قضایی قرار دارد و منظور از این حمایت « مجموعه مزایایی است که در جریان دادرسی کیفری که شامل زمان کشف جرم و اعلام بزه دیدگی تا زمان اجرای حکم و نیز جبران ضرر و زیان بزه دیده و جزئی از حقوق بزه دیدگان است که باید به آن ها اختصاص یابد». تهیه مقدمات و شرایط و ساختار جبران خسارت، تأمین برقراری و ایجاد امنیت برای بزه دیده، مطلع ساختن بزه دیدگان از حقوقشان و ارائه نظرات و نگرانی های بزه دیدگان از مهمترین حمایت های قضایی و حقوقی به شمار می آیند. قانونگذار ایران به صورت بسیار محدود و استثنایی حمایت شکلی ویژه از بزه دیدگان آسیب پذیر را در آیین دادرسی کیفری آورده است. با نگاهی گذرا بر قانون آیین دادرسی کیفری می توانیم به فهرستی مختصر و کوتاه در حمایت ویژه از بزه دیدگانی که کودک هستند دست یابیم. یکی از جرائم مهم غیرقابل گذشت، کودک آزاری است که تعقیب آن نیز نیازمند به شکایت شاکی خصوصی نیست. قانون حمایت از کودکان و نوجوانان ۱۳۸۱ در ماده ۵ و در قانون آیین دادرسی جزایی در ماده ۷۰ به

۱. بیین المللی، فصلنامه دانش انتظامی اصفهان، ش. ۱۷، پاییز ۱۳۹۷، ص ۴۶.
۱. نجفی ابرندآبادی، از جرم مداری تا بزه دیده مداری، دیپاچه در بزه دیده و بزه دیده شناسی، ص ۱۰.

این امر اختصاص یافته است.^۱

در آیین دادرسی کیفری ایران، در راستای حمایت از سالمندان تدبیر ویژه‌ای جز مواردی استثنایی پیش‌بینی نشده است، آن‌هم عبارت از اینکه قانونگذار در چهار موضع از ناتوانان، حمایت افتراقی نموده است: اول حمایت‌هایی است که در ماده ۷۰ قانون آیین دادرسی کیفری از آن‌ها به عمل آورده است و در نصب قیم موقت برای شخص محجور جهت تعقیب امر جزایی خلاصه می‌شود. دوم ماده ۱۳۶ قانون فوق است. این مقرر در باب حمایت پزشکی از بزه دیدگان ناتوان مورد توجه قرار گرفته است. مورد سوم، ماده ۲۰۱ قانون فوق الذکر است. چهارم، ماده ۱۳ قانون جامع حمایت از معلولان مصوب ۱۳۸۳ است که اذعان می‌دارد «سازمان بهزیستی کشور مکلف است با ایجاد کاربست‌های مناسب نسبت به تعیین قیم برای افراد معلول اقدام شایسته انجام دهد». تبصره یک قانون مذکور مضمونا دلالت دارد بر این امر که تعیین وکیل برای حمایت از حقوق افراد معلول از وظایف و اختیارات سازمان بهزیستی است که به محاکم قضایی معرفی می‌نمایند. البته در رابطه با حمایت کیفری شکلی ویژه از زنان نیز مقررات ما قانونمند و منظم نیست و برای حمایت ویژه از زنان که نوعاً ناتوان محسوب می‌شوند مقررات خاصی پیش‌بینی نشده و قانونگذار برای حمایت از آن‌ها به همان قواعد و قوانین عمومی بسنده نموده است. البته در برخی مواقع آن‌هم به صورت پراکنده در فرایند عدالت جزایی حمایت از حقوق زنان توسط مقنن پیش‌بینی شده است. از مهمترین این تدابیر موارد ذیل را می‌توان نام برد: بهره‌مندی از مشاوران زن در محاکم خانواده موضوع (تبصره سوم ماده واحده قانون اختصاص برخی از دادگاه‌های موجود به بحث اصل ۲۱ قانون اساسی ۱۳۷۶) و حفاظت از مسائل سری و هویت زنان بزه دیده، اما قانون آیین دادرسی کیفری از توجه ویژه به شهود و حمایت از آن‌ها غافل نمانده و حمایت‌های شکلی ویژه‌ای از آنان به عمل آورده که عبارتند از: استماع شهادت از طریق غیرعلنی کردن جلسه دادرسی به منظور جلوگیری از افشای هویت گواهان، کارشناسان و شکات خصوصی (مستفاد از مواد ۲۰۶ و ۴۵۳ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۴) تحقیق از شهود نزد قاضی بدون حضور گواهان یا متهمین دیگر (ماده ۳۲۷ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۴)، حضور قاضی در محل اقامت شاهد در صورت بیماری وی یا عدم توانایی شاهد (ماده ۲۱۶ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۴)، پرداخت هزینه ایاب و ذهاب یا ضرر و زیان مورد ادعای شاهد یا مطلع (ماده ۲۱۵ قانون آیین دادرسی کیفری ۹۴)، صدور قرار بازداشت موقت در مواردی که آزاد بودن متهم باعث به خطر افتادن جان شهود یا خانواده آن‌ها باشد. (ماده ۲۳۸ قانون آیین دادرسی کیفری ۹۴). همان طوری که بیان شد حمایت شکلی افتراقی نوع دوم دیگری نیز دارد که از آن به حمایت فرا قضایی نام می‌برند. در تعریف این نوع حمایت شکلی گفته‌اند: «حمایت‌های غیرحقوقی و غیر قضایی است که بیشتر در راستای سیاست جنایی تقنینی و نیز سیاست جنایی مشارکتی در زمان پس از بزه دیدگی صورت می‌گیرد».

۱. آقار، تأثیر آموزه‌های بزه دیده شناسی حمایتی بر تحولات آیین دادرسی کیفری با نگرشی بر اسناد بین‌المللی، ص ۵۵.

البته این نوع حمایت حتماً باید همراهی حمایت کیفری و یا حمایت های مرتبط با آن را داشته باشد. مصادیق حمایت های فرا قضایی علاوه بر حمایت های پزشکی، شامل حمایت های عاطفی و حیثیتی، اجتماعی و مالی نیز می شود که غالباً از سوی گروه های مردم نهاد و مدنی که اصطلاحاً به NGO ها مشهور هستند برای حمایت از بزه دیدگان و مراتب شدت یافتن دردها و ممانعت از ایجاد استرس های روانی و شدیدتر شدن دردها اعمال می گردد، مانند ایجاد مراجع درمانی اورژانسی، راه اندازی مراجع مشاوره روان پزشکی و روانشناسی، ایجاد صندوق جبران ضرر و زیان و به وجود آوردن گروه های حمایت از بزه دیدگان^۱.

مطابق قانون مجازات اسلامی و قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، برخی از رفتارهای آسیب زا جهت حمایت از کودکان جرم تلقی شده است. البته باید متذکر شد که سیاست جنایی تقنینی ایران در خصوص جرم انگاری های حمایتی برای کودکان دچار تشکیک است. مثلاً ماده ۱۸ قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۶۷ معتاد کردن دانش آموز توسط معلم به عنوان یک جرم خاص بوده که در قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب سال ۱۳۷۶ از این رفتار جرم زدایی شد. صدمه و آزار و اذیت و شکنجه روحی و جسمی، نادیده گرفتن سلامت کودک و وصف مجرمانه داشته و باید مرتکبان مجازات شوند. (ماده ۴ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، ۱۳۸۱)

مطابق قانون حمایت از کودکان و نوجوانان ۱۳۸۱ خرید و فروش، بهره کشی و به کارگیری کودکان به منظور ارتکاب اعمال خلاف از قبیل قاچاق، جرم انگاری شده است. البته قانونگذار در قانون اخیر واژه کودک آزاری را وارد ادبیات قانونی کرد. ضمن اینکه خرید و فروش و نادیده گرفتن عمدی سلامت و بهداشت روانی و جسمی کودک، به عنوان رفتارهایی که به طور مستقیم موجب آسیب به کودک می شوند بیشتر سابقه تقنینی نداشته است. با تصویب قانون مبارزه با قاچاق انسان در سال ۱۳۸۳ خرید و فروش انسان و وصف مجرمانه گرفته و اگر بزه دیده کودک باشد، موجب اشد مجازات است.^۲

این جنبه از حمایت کیفری بر پایه وضعیت آسیب شناسانه بزه دیده ناظر است. وضعیت آسیب شناسانه بزه دیدگان خاص به یک حمایت کیفری افتراقی می انجامد. در خصوص کودکان برعکس بزرگسالان به لحاظ آسیب پذیری، جرم انگاری موسم پذیرفته شده و با توجه به آمار رفتارهای آسیب زا نسبت به کودکان، نوع رفتارها، ویژگی های مرتکبان آن قابل اعمال است. لایحه حمایت از کودکان و نوجوانان در مواد متعددی به جرم انگاری در خصوص رفتارهای آسیب زا علیه کودکان دست زده است.

ماده ۱۰ لایحه حمایت از کودکان و نوجوانان بی احتیاطی و بی مبالاتی از سوی والدین و سرپرستان قانونی و دیگر اشخاص مراقب کودکان و نوجوانان که منجر به صدمات فوت، فقدان یکی از حواس یا نقص عضو، زوال عقل با نقصان یکی از حواس و عقل یا بیماری صعب العلاج دائمی جسمی و روانی یا جراحت سروصورت و گردن را مشمول

۱. جوانمرد، بهروز، آیین دادرسی کیفری، جلد ۱ و ۲، تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۹۶، ص ۹۶.
۲. عباچی، مریم، پیشگیری از بزهکاری و بزه دیدگی کودکان، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۳۸، ۱۳۸۳، ص ۱۷۹-۱۸۱.

مجازات سنگین تر قرار داده است. (قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، ماده ۱۰) به عنوان مثال در مقایسه این ماده با ماده ۶۱۶ قانون مجازات اسلامی که قتل غیر عمد به واسطه بی احتیاطی و بی مبالاتی را علاوه بر دیه به حبس از ۱ تا ۳ سال محکوم کرده و اما لایحه مذکور مقدار حبس را از ۲ تا ۵ سال تعیین کرده است که این ماده نسبت به خود حمایت کیفری افتراقی و نسبت به مواد قانون مجازات اسلامی حمایت کیفری شده در مورد خرید و فروش اعضای کودکان ماده ۱۹ لایحه حمایت جدیدی را پیش بینی کرده است این ماده مقرر می‌دارد: خرید و فروش، قاچاق و همچنین انتقال اعضاء و جوارح کودک، جرم و مرتکب اگر مشمول قصاص نشود به دو تا ده سال حبس محکوم خواهد شد یا در ماده ۲۰ خودکشی را برخلاف قوانین قبلی جرم تلقی کرده و مقرر می‌دارد: «هر کس با تحریک یا تشویق موجبات ارتکاب خودکشی کودک را فراهم کند چنانچه مشمول قصاص نشود بر حسب مورد فوت یا صدمه کودک، مجازات متفاوتی اعمال خواهد شد. حتی اگر اقدامات مرتکب مؤثر واقع نشود، مرتکب به جزای نقدی محکوم خواهد شد.

نکته‌ای که در ماده ۸ لایحه در خصوص حق تحصیل کودکان ضروری به نظر می‌رسد، این است که در قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال مصوب ۱۳۵۳/۳۰/۴ با اصلاحات بعدی آن، در صورت امتناع والدین و با سرپرستان قانونی از اجرای حکم دادگاه در خصوص فراهم کردن وسایل تحصیل کودکان پس از ابلاغ حکم قطعی دادگاه مجازات حبس چنانچه ای از یک تا سه سال مقرر شده بود که به نظر می‌رسد در لایحه حمایت کمتری از کودکان شده است. (ماده ۴ قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال و نوجوانان ایرانی، ۱۳۵۳/۳۰/۴) یکی از موضوعات مطرح در جرم‌شناسی به نام کژروی فرار کودک از خانه است. در قوانین ایران تشویق کودک به این کار جرم نبوده و لذا معاونت در جرم نیز محسوب نمی‌شود. در لایحه حمایت از کودکان در ماده ۹ تشویق و تحریک کودک به فرار از خانه و مدرسه به عنوان جرم مستقلی جرم انگاری شده است.

جرم انگاری عدم گزارش جرائم علیه کودکان

جرم انگاشتن و عدم گزارش جرم نسبت به کودک توسط اشخاص حقیقی و حقوقی که نوعی دیگر از جرم انگاری حمایتی در حوزه حقوق کیفری کودکان محسوب می‌شود. عدم گزارش دهی جرم در بسیاری از نظام‌های پیشرفته حقوقی در زمره جرائم علیه عدالت قضایی بوده و محدوده آن تنها شامل جرائم علیه کودکان نیست.^۱ قانون‌گذار فرانسه بر اساس قانون جزای ۱۹۹۲ به ایجاد جرم خاص تحت عنوان «اختفای جرائم اطفال مبادرت نموده است». قانون گزارش دهی اجباری موارد سوءاستفاده از اطفال در ایالات متحده شامل پزشکان، نهادهای مراقبت از پزشکان، مشاغل آموزشی، حقوقی و مأموران مجری قانون، سرویس‌های مواظبتی و عموم افراد جامعه

۱. کوشا، جعفر، جرائم علیه عدالت قضایی، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۱، ص ۶۵.

می‌گردد. قانون حمایت از کودکان و نوجوانان به مسئله باد شده توجه کرده است. از این رو اگر اشخاص اعم از حقیقی و یا حقوقی شاهد جرم علیه کودک بوده و یا اطلاعاتی در این زمینه در اختیاردارند و گزارشی از آن به مراجع صالح رسمی و یا غیررسمی ارائه نکنند، خود به عنوان مجرم تلقی و مجازات برای آنان اعمال خواهد شد. از آنجاکه جرائم علیه کودکان، به ویژه سوءاستفاده از کودک یا بی توجهی نسبت به وی (کودک آزاری)، توسط والدین، سرپرستان قانونی و اشخاصی صورت می‌گیرد که به نوعی مراقبت و نگهداری از کودک را به عهده دارند، ماهیت پنهانی داشته و از این رو که کودکان به جهت ضعف قوای دماغی و جسمانی، از مقابله با این جرائم و همچنین نسبت به آشکار کردن این سو رفتارها و بی توجهی‌ها به جهات مختلف ناتوان هستند، جرم انگاری‌های عدم گزارش جرم علیه کودک یکی از مؤثرترین شیوه‌های آشکار کردن رفتارهای آسیب‌زا است. جهت ثبت گزارش جرم علیه کودک و به جریان انداختن موضوع باید مراکز پیش بینی به عموم معرفی شوند.^۱ در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، عدم گزارش موارد جرم علیه کودک، جرم انگاری شده که بیشتر سابقه تقنینی نداشته است. وفق این قانون همه اشخاص حقیقی و حقوقی که به نوعی مسئولیت نگهداری و سرپرستی کودکان را به عهده دارند، به محض مشاهده موارد کودک آزاری مکلف هستند مراتب را جهت پیگرد قانونی مرتکب، به مقامات صلاحیت دار قضایی اعلام کنند در غیر این صورت کیفر حبس و جزای نقدی در انتظار آنان خواهد بود. (ماده ۶ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان ۸)

در ماده ۷ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱ والدین و اولیای کودکان که در مقام تربیت به فرزند خود لطمه وارد کردند، از شئون مجازات مقرر در ماده ۶ خارج شده‌اند. ولی در ماده ۲۲ لایحه حمایت از کودکان این ایراد برطرف شده و همه افراد حتی والدین و کسانی که وظیفه نگهداری از کودک را بر عهده ندارند و تنها یک مطلع هستند مشمول جرم عدم گزارش کودک آزاری شده‌اند که به نوعی در جهت پیشگیری از بزه دیدگی اطفال است. اگر اشخاص مذکور از جرمی مطلع شوند و از ارائه گزارش آن خودداری کنند به عنوان مجرم قابل تعقیب کیفری نیستند، زیرا گزارش دادن فقط در صورت مشاهده کودک آزاری تکلیف شده است.

کیفر گذاری حمایتی

حفظ قداست و ارزش دوران کودکی بر عهده آحاد حکومت‌گران است و قانون‌گذار نیز در این زمینه وظیفه مهمی دارد. وظیفه قانون‌گذار در جهت بخشیدن قدرت اجرایی به پایه‌ها و نبایدها، وضع مقرراتی برای حفظ حقوق افراد جامعه است. هدف حقوق جزا، اصلاح مجرم و جامعه است و وسیله نیل به این هدف، مجازات، یعنی واکنش اجتماعی در مقابل پدیده مجرمانه است. مکاتب فکری در دوران مختلف، اهداف متعددی برای مجازات

۱. عباچی، مریم، پیشگیری از بزه‌کاری و بزه دیدگی کودکان، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۳۸، ۱۳۸۳، ص ۱۸۹.

ارائه نموده‌اند؛ اما امروزه با نضج افکار مکتب اجتماعی نوین، این نظر پذیرفته شده است که مهم‌ترین هدف مجازات، اصلاح مجرم در جهت باور و پذیرش هنجارهای اجتماعی و تطبیق وی با این هنجارهاست. در کاهش آمار بزه‌دیدگی کودکان، لازم است قانون‌گذار در مواردی به جرم‌انگاری متوسل شده، ارتکاب برخی اعمال را مستوجب مجازات نماید. آثار سوء اخلاقی ارتکاب جرم بر کودک باید مورد توجه قرار گیرد. تسریع در رسیدگی به جرائم علیه اطفال، تشدید مجازات مرتکبان جرم علیه اطفال و اعطای جنبه عمومی به کلیه جرائم علیه اطفال، نقش مؤثری در کاهش بزه‌دیدگی این قشر نیازمند حمایت دارد. به‌زعم نگارنده، حقوق جزایی ایران به‌عنوان منعکس‌کننده ارزش‌های بنیادین حاکم بر جامعه نیازمند بازنگری در دیدگاه خود راجع به کودکان بزه‌دیده و بزه‌کار است. این مختصر که بیان‌شده وظیفه مقنن به‌عنوان قوه‌ای از قوای سه‌گانه است که مسلماً تدبیر و همکاری قوای دیگر را در جهت اجرای این قوانین و نظارت بر حسن اجرای آن می‌طلبد.

در ایران در زمینه کودک‌آزاری تحقیقات اساسی و گسترده صورت نگرفته است ولی ارائه طرح حمایتی از کودکان و نوجوانان توسط مجلس می‌توانست نویدبخش مرحله‌ای جدید و عملی در بررسی این معضل باشد اما متأسفانه با رد این توسط شورای نگهبان همین اندک امید نیز از بین رفت. پیش‌بینی ضمانت اجراهای کیفری شدید یکی از سازوکارهای مؤثر در مواجهه با برخی جرائم علیه کودکان محسوب می‌شود. تعیین کیفر شدید که یکی از مؤلفه‌های مهم کیفرگذاری حمایتی است در جرائمی که جنبه سودجویانه دارد باید با کیفرهای مالی جمع‌گردد تا مرتکبان را از ارتکاب جرم منصرف دارد و گاهی اوقات این کیفرها باید به‌صورت دنباله‌دار اعمال شوند. در این گفتار به بررسی تشدید کیفر مرتکبان جرائم علیه کودکان، اعمال کیفرهای مالی و دنباله‌دار می‌پردازیم.

تشدید کیفر مرتکبان جرائم علیه کودکان

ازجمله مواردی که کودکی بزه‌دیده موجب تشدید مجازات مرتکب می‌شود، می‌توان به ماده ۶۲۱ قانون مجازات اسلامی اشاره نمود. مطابق ماده فوق، هر کس به قصد مطالبه وجه یا مال، یا به قصد انتقام یا هر منظور دیگری، به‌عنف یا تهدید یا حيله یا به هر نحو دیگر، شخصاً یا توسط دیگری شخصی را برباید یا مخفی کند، به حبس از پنج تا پانزده سال محکوم خواهد شد و در صورتی که سن مجنی علیه کمتر از پانزده سال تمام باشد، مرتکب به حداکثر مجازات تعیین شده محکوم خواهد شد.

در باب دیات، ماده ۴۴۹ قانون مجازات اسلامی، برای از بین بردن حس شنوایی مجموع دو گوش، ديه کامل به‌عنوان جبران خسارت قرار داده است و در ماده ۴۵۳ مقرر نموده چنانچه مجنی علیه طفل باشد و به علت ضایعه وارد شده به قدرت تکلم کودک در اثر ناشنوایی، علاوه بر پرداخت ديه کامل، جانی محکوم به پرداخت ارش

نیز می‌گردد: «هرگاه کودکی که زبان باز نکرده در اثر کر شدن نتواند سخن بگوید، جانی علاوه بر دیده شنوایی به پرداخت ارش محکوم می‌گردد.»

سیاست جنایی افتراقی جهت مقابله با جرائم علیه کودکان، تعیین کیفر از نوع شدید آن، در راستای بازدارندگی عام (قبل از وقوع جرم) و بازدارندگی خاص (پس از وقوع جرم) که موجب انصراف مرتکب از ارتکاب جرم می‌گردد، لازم است. در این مرحله سیاست جنایی افتراقی با توجه به آسیب‌پذیری کودکان نسبت به محافظت خود در مقاله و مواجهه با این جرائم اتخاذ می‌گردد.

درج ضمانت اجرای کیفری جهت عدم گزارش جرم علیه کودک که توسط قانون دار جرم انگاری شده است، جهت شناسایی کودکان بزه دیده یا آزار دیده و همچنین حمایت همه جانبه از آنها از دیگر سیاست‌های پیشگیرانه در بعد کیفری است. کیفرانگاری حمایتی از نوع شدید، اصولاً وقتی که جرم مهم علیه کودک به وقوع می‌پیوندد و موجب آسیب جسمی و روحی شدید و پایدار در کودک می‌شود، قابل اعمال است.^۱

کیفرانگاری حمایتی از نوع تشدید، اصولاً وقتی که جرم مهم علیه کودک به وقوع می‌پیوندد و موجب آسیب جسمی و روحی شدید در کودک می‌شود، قابل اعمال است. سیاست کیفری قانونگذار ایران در صورت ارتکاب جرم علیه کودک از نوع تشدید مجازات است. در خصوص جرائم پزشکی، دارویی، مواد خوراکی و آشامیدنی و همچنین جرائم اشخاص که در امور سمعی و بصری فعالیت می‌کنند و در ارتباط با قاچاق انسان اگر بزه دیده کودک باشد، مرتکب متحمل مجازات شدیدتری می‌گردد تا وقتی که بزه دیده فرد بزرگسال باشد. قانون مربوط به مقررات پزشکی، دارویی، مواد خوراکی، آشامیدنی ۱۳۳۲، ماده ۳۲؛ قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت می‌کنند ۱۳۸۶، ماده ۳۲؛ قانون مجازات مبارزه با قاچاق انسان، تبصره ۱ ماده ۳.

با توجه به معیارهای بین‌المللی والدین از آنجاکه مسئول تربیت کودک هستند در صورت موجب شدن ورود صدمه شدید به کودک متحمل مجازات شدید می‌شوند. البته قانونگذار ایران در برخی جرائم مانند سوءاستفاده مالی از غیررشید توسط والدین یا سرپرستان قانونی و یا وصی، کیفر انگاری حمایتی تشدید را به واسطه نوع رابطه کودک بزه دیده با مرتکب به کار می‌گیرد. (قانون مجازات اسلامی، ماده ۵۹۶) از جمله موارد تشدید کیفر که در لایحه حمایت از کودکان و نوجوانان پیش‌بینی شده است عبارتند از:

۱- تبصره ۲ ماده ۱۱ لایحه حمایت مقرر می‌دارد: «هرگاه سوء رفتار نسبت به کودکان یا نوجوانان مشمول عنوان تعدد یا تکرار قرار گیرد با ایراد صدمه با استفاده از سلاح گرم یا سرد، اسید و با سم باشد مرتکب به حداکثر مجازات مقرر قانونی محکوم خواهد شد.

۲- تبصره ماده ۱۲، در خصوص سوء رفتار نسبت به کودکان چنانچه به صورت مستمر یا مکرر توسط والدین یا

۱. همان، ص ۱۹۱.

اولیاء قانون با سایرین اعمال شود مرتکب به حداکثر مجازات محکوم خواهد شد.

۳- ماده ۱۵ لایحه مذکور، استفاده از کودکان را برای تهیه، تکثیر، نمایش، فروش و نگهداری آثار سمعی و بصری مندرج در قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نماید. (مصوب ۱۳۸۶)

۴- ماده ۲۲ لایحه، عدم گزارش جرائم علیه کودکان را جرم انگاری کرده است. حال اگر مرتکب از افرادی باشد که مطابق قوانین یا برحسب وظیفه مکلف به اعلام گزارش باشد و جرم علیه کودک را گزارش ندهد، به حداکثر مجازات مقرر محکوم خواهد شد.

اعمال کیفرهای مالی

پیش‌بینی کیفرهای مالی به‌ویژه در خصوص آن دسته از جرائم علیه کودکان که سودآور است؛ مانند بهره‌کشی اقتصادی و یا جنسی از کودکان در انصراف مرتکبان از جرم نقش مهمی دارد. کودکان به لحاظ عدم مسئولیت کیفری به ابزاری در دست مرتکبان تبدیل شده‌اند و اعمال کیفر مالی در کنار کیفرهای اصلی می‌تواند بازدارندگی را برای مرتکبان این جرائم به وجود آورد. هرچند که معیارهای بین‌المللی بیش از اعمال کیفرهای مالی، بر پیش‌بینی سازوکار جبران تأکید می‌نمایند. (شورای اقتصادی اجتماعی سازمان ملل متحد، ۲۰۰۵)

در قوانین ایران پیش‌بینی ضمانت اجرای کیفری مالی به‌گونه‌ای نیست که باعث انصراف مرتکبان جرائم علیه کودک گردد. برای مثال کیفر جزای نقدی تعیین شده در قانون برای جرم خرید و فروش کودکی که بیشتر در قبال اخذ پول صورت می‌گیرد و با بهره‌کشی و به‌کارگیری کودکان به منظور ارتکاب اعمال خلاف از قبیل قاچاق، ده میلیون ریال است. لذا هیچ‌گونه اثر بازدارندگی ندارد؛ بنابراین اصلاح قانون در این زمینه ضروری است.

اعمال کیفر دنباله‌دار

حمایت کیفری دنباله‌دار که در قالب سیاست‌های کیفرانگاری حمایتی اعمال می‌شود از جمله کارآمدترین شیوه پیشگیری کیفری است. حمایت کیفری دنباله‌دار ناظر بر اعمال ضمانت اجرای غیر کیفری مانند اداری، انضباطی، مدنی و نظایر آن‌ها در کنار ضمانت اجرای کیفری است.

در برخی از جرائم علیه کودکان به‌ویژه در پدیده کودک‌آزاری، والدینی که کودک را مورد سوء رفتارهای جسمی، جنسی، عاطفی و روانی شدید قرار داده‌اند، اعمال کیفر دنباله‌دار مانند سلب حق حضانت و نگهداری از کودک خود به‌طور موقت و یا دائم، علاوه بر مجازات اصلی می‌تواند از مؤثرترین شیوه‌های پیشگیری از بزه دیدگی اطفال باشد. برخی دیگر از کیفرهای دنباله‌دار، مانند توبیخ، تعلیق، انفصال از خدمت که برای معلم با پرستار کودک قابل اعمال

است و پا بستن مؤسسه و مراکز آموزش، تربیتی و ابطال پروانه نیز از مؤثرترین شیوه‌ها است.^۱ در برخی از جرائم علیه کودکان، به‌ویژه در پدیده کودک‌آزاری، اعمال کیفر دنباله‌دار در کنار واکنش کیفری شدید، مؤثرترین راه پیشگیری از این پدیده است. والدینی که کودک را مورد سوم رفتارهای جسمی، جنسی، روانی و عاطفی شدید قرار داده‌اند و در پی آن کودک دچار آسیب‌های شدید گردیده است. به تشخیص دادگاه و با توجه به اوضاع و احوال حاکم بر جرم، استمرار و تکرار این رفتارها و عمق آسیب‌های وارده، از حق نگهداری کودک خود و زندگی با او به‌صورت موقت و یا دائم محروم می‌شوند؛ بنابراین سلب حق حضانت یک ضمانت اجرای مدتی است که در کنار ضمانت اجرای کیفری برای والدینی که مرتکب جرم علیه کودک خود شده‌اند قابل اعمال است.^۲ در حقوق کیفری ایران، اعمال برخی از کیفرهای دنباله‌دار برای مهار جرائم علیه کودکان پیش‌بینی شده است. مثلاً سوءاستفاده از طفل یا اجبار به ورود در مشاغل ضد اخلاقی و فحشا، تکدی‌گری و قاچاق و همچنین تکرار ضرب و جرح خارج از متعارف از مواردی است که موجب سلب حق حضانت از والدین می‌شود. (قانون مدنی، ۱۱۷۳) حمایت کیفری دنباله‌دار یا تبعی را می‌توان در یک تقسیم‌بندی به حمایت کیفری تبعی - سلبی و ایجابی تقسیم کرد. در مورد حمایت کیفری تبعی - سلبی می‌توان در لایحه حمایت از کودکان و نوجوانان به ماده ۱۱ اشاره کرد. این ماده مقرر می‌دارد که هر کس مرتکب قتل عمد یا ضرب و جرح عمدی کودک شود و به هر علتی قصاص نشود مرتکب مشمول قواعد تعلیق اجرای مجازات، تخفیف قانونی با فضای مجازات و آزادی مشروط نخواهد بود. در واقع در حمایت کیفری تبعی - سلبی یک سری از قواعد اغراق‌آمیز که برای مرتکب در نظر گرفته شده است، با حصول شرایطی ممکن است مرتکب، استحقاق دریافت آن‌ها را از دست بدهد.

در مورد حمایت کیفری دنباله‌دار (تبعی) ایجابی موارد متعددی را می‌توان در لایحه حمایت از کودکان و نوجوانان و سایر قوانین مشاهده کرد. به‌عنوان نمونه، اگر مرتکب از افرادی باشد که مطابق قوانین و مقررات با برحسب وظیفه مکلف به اعلام گزارش است و از وظیفه خود کوتاهی و گزارش نکند به انفسال موقت از خدمات دولتی و محرومیت از خدمات عمومی از شش ماه تا دو سال محکوم خواهد شد. نمونه‌های بسیاری را می‌توان در لایحه فوق مشاهده کرد که حمایت کیفری تبعی در خصوص پیشگیری از بزه دیدگی کودکان است.

نتیجه‌گیری

صریح‌ترین قانونی که در تقابل با پدیده کودک‌آزاری به تصویب رسیده، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان (مصوب ۱۳۸۱) و دربرگیرنده کودکان زیر ۱۸ سال نیز است. به‌عنوان مثال ماده ۴ قانون حمایت از کودکان مقرر می‌دارد؛ هر نوع اذیت و آزار کودکان و نوجوانان که موجب شود به آنان صدمه جسمانی یا روانی و اخلاقی وارد شود و سلامت

۱. نقدی نژاد، پیشگیری از بزه دیدگی اطفال در سیاست جنایی ایران و اسناد بین‌المللی، ص ۸۱.
۲. عباچی، پیشگیری از بزه‌کاری و بزه دیدگی کودکان، ص ۱۹۵.

جسم یا روان آنان را به مخاطره اندازد ممنوع است. پیش از این در قوانین، صدمات روانی جرم تلقی نمی شده است، لکن این قانون در جهت حمایت کامل از کودک، صدمات روانی را نیز جرم تلقی نموده است؛ بنابراین، این ماده دربرگیرنده جرائم ناشی از کودک آزاری جسمی ناشی از آزار و نیز کودک آزاری روانی می شود. هرچند این قانون دارای خلأهایی است که لایحه حمایت از کودکان تا حدودی این خلأها را رفع کرده است.

بر اساس یافته‌های این پژوهش، فرضیه بسیاری از موارد کودک آزاری دارای علل روانشناختی، فرهنگی و اجتماعی است و تنها اعمال کیفر راهگشای امر نخواهد بود در پاسخ سؤال آیا اعمال کیفر به تنهایی در پیشگیری از کودک آزاری در سیاست جنایی تقنینی ایران مؤثر است یا خیر، قابل تأیید است. چراکه سیاست جنایی تقنینی ایران در حال حاضر در زمینه پیشگیری از کودک آزاری بیشتر جنبه سرکوب‌گرانه و حمایتی دارد و این امر نه تنها از کودک آزاری جلوگیری نمی‌کند بلکه به خاطر واکنش شدید قانونگذار بسیاری از موارد کودک آزاری گزارش نمی‌شود و به بزه دیدگی هرچه بیشتر کودکان دامن می‌زند و همچنین قانونگذار کیفری کمتر به معضلات فرهنگی، محیطی و روانشناختی کودکان آزرده و مجرمان کودک آزار جهت جلوگیری از این پدیده توجه دارد.

گاهی به دلیل رسوب فرهنگ‌های سنتی مثل اقدامات و رفتارهای سخت‌گیرانه علیه کودکان به منظور قوی‌تر و مقاوم‌تر کردن آن‌ها در برابر مشکلات زندگی و گاه وجود شرایط نامساعد خانوادگی به علت تحمل انواع اشاره‌ای اقتصادی، تورم، گرانی، عدم اشتغال و عدم تأمین مالی و اقتصادی خانواده، سلامت جسمانی و روانی کودک به مخاطره می‌افتد. توجه به شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و آموزشی که تأثیر مستقیم و یا غیرمستقیم بر حقوق اطفال دارد موجب از بین رفتن بسیاری از زمینه‌های بروز بزه دیدگی اطفال خواهد شد.

منابع

- آقالر، شهرام و خسروشاهی، قدرت اله، تأثیر آموزه‌های بزه دیده شناسی حمایتی بر تحولات آیین دادرسی کیفری با نگرشی بر اسناد بین‌المللی، فصلنامه دانش انتظامی اصفهان، ش. ۱۷، پاییز ۱۳۹۷.
- ابطحی، شراره، کودک آزاری در ایران، نگاهی به معاهدات بین‌المللی، مجله گزارش، ش. ۲۴۹، مرداد ۱۳۹۲، ص ۲۲.
- اسحاقی، حسین، سلوک علوی (راهبردهای امام علی در تربیت فرزندان)، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۰، ص ۳۵
- بابایی، نعمت‌الله، بررسی و شیوع کودک آزاری در دو منطقه تهران، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دوم، شماره ۷، ۱۳۷۵، ص ۵۹.
- جوانمرد، بهروز، آیین دادرسی کیفری، جلد ۱ و ۲، تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۹۶، ص ۹۶.
- ذوالفقاری، علی‌رضا، کودک آزاری، مجله پیوند، ش. ۲۷۷، آبان ۱۳۸۱، ص ۳۸.
- شهدادی، نیلوفر، بررسی مسائل فقهی و حقوقی کودک آزاری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته الهیات و معارف

- اسلامی گرایش فقه و حقوق، موسسه آموزش عالی غیردولتی ادیب مازندران، شهریور ۱۳۹۶، ص ۳۲.
- طارمی، محمدحسین، طبقه بندی و آسیب شناسی جرائم رایانه ای، نشریه پگاه حوزه، ۱۳۹۰، ص ۲۳۳
- کاتالینام، آراتا، لیندمن، لیندا، ترجمه کارگری، نوروزی، ازدواج، کودک آزاری و بزه دیده دیدگی جنسی ثانویه، مجله حقوق اسلامی، ش. ۱۵، زمستان ۱۳۸۶، ص ۱۷۳.
- کاهانی، علیرضا، افزایش کودک آزاری و کار کودکان در ایران (کودک آزاری چیست)، سایت باشگاه اندیشه به نقل از روزنامه هم وطن سلام. ۱۳۸۴، ص ۵۴.
- آخوندی، حمید، سیاست جنایی سازمان ملل متحد در زمینه حقوق بزه دیدگان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، ۱۳۷۵، ص ۹۱.
- عباچی، مریم، پیشگیری از بزهکاری و بزه دیدگی کودکان، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۲۸، ۱۳۸۳، ص ۱۷۹-۱۸۱.
- کوشا، جعفر، جرائم علیه عدالت قضایی، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۱، ص ۶۵.
- نجفی ابرندآبادی، از جرم مداری تا بزه دیده مداری، دیباچه در بزه دیده و بزه دیده شناسی، ص ۱۰.
- نقدی نژاد، مجتبی، پیشگیری از بزه دیدگی اطفال در سیاست جنایی ایران و اسناد بین المللی، تهران، انتشارات جاودانه جنگل، چاپ دوم، ۱۳۸۹.
- آقابیکلویی، عباس، رسول زاده طباطبائی، سید کاظم، موسوی چلک، حسن، کودک آزاری، تهران، نشر آموز دانش، چاپ ۱۳۸۰.